

ВІДГУК

офіційного опонента **Кодлюк Ярослави Петрівни**
на дисертаційне дослідження **Онопрієнко Оксани Володимирівни**
«Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання
навчальних досягнень молодших школярів»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Еволюційні зміни, що відбуваються в системі національної шкільної освіти, торкнулися насамперед її початкової ланки як основоположної у загальноосвітній підготовці учнів. Їх метою є створення умов для загального розвитку особистості дитини, її самовираження і самореалізації, набуття ключових і предметних компетентностей, оволодіння спільними для всіх компетентностей уміннями. Розв'язання поставлених завдань неможливе без розроблення новітніх дидактичних і методичних підходів до контролю й оцінювання результатів навчання молодших школярів як дієвого чинника забезпечення якості початкової освіти. З огляду на зазначене дисертаційне дослідження О. В. Онопрієнко є своєчасним і актуальним.

Аналізоване дослідження виконувалося у контексті наукової тематики відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України «Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі» (01.01.2010 – 31.12.2013 рр., державний реєстраційний номер 0110U001154); «Дидактичне моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі» (01.01.2014 – 31.12.2016 рр., державний реєстраційний номер 0114U003129); «Дидактико-методичний супровід компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі» (01.01.2017 – 31.12.2019 рр., державний реєстраційний номер 0117U000048); «Технології компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі» (від 01.01.2020 р., державний реєстраційний номер 0120U100393).

Аналіз змісту дисертаційної праці дає підстави стверджувати, що авторка коректно сформулювала концептуальний апарат дослідження (об'єкт, предмет, мету, завдання та інше); визначила його теоретико-методологічну основу (теорія

навчання як цілісна педагогічна система, психологічна теорія навчальної діяльності молодшого школяра, теорія якості освіти, компетентнісний і особистісно орієнтований підходи до навчання, історіографічний підхід до визначення еволюції теорії змісту освіти, теорія освітніх вимірювань, наукові основи гуманізації та дитиноцентризму в освіті); доцільно відібрала комплекс методів, що в сукупності забезпечило логіку розгортання наукового пошуку та достовірність отриманих результатів.

На основі ґрунтовного аналізу історико-педагогічної, філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури дисертантка окреслила термінологічне поле дослідження (зміст освіти, якість навчальних досягнень, функції освітніх галузей, складники контрольно-оцінювальної діяльності, інструментарій оцінювання), а також сформулювала авторське тлумачення базового поняття – «навчальні досягнення молодших школярів».

Науково виважено підійшла Оксана Володимирівна до розкриття еволюції поглядів на зміст категорії навчальних досягнень у взаємозв'язку з розвитком освітніх парадигм й світоглядних підходів до побудови педагогічної культури діяльності. Поглиблює, увиразнює підхід до характеристики об'єктів контролю й оцінювання, які укладаються в структуру навчальних досягнень, а саме: ключові і предметні компетентності, знання, уміння, навички, досвід діяльності, наскрізні уміння, способи мислення, погляди, цінності, інші особистісні якості. Зазначене дало змогу класифікувати навчальні досягнення у двох ключах: об'єктивному й особистісному (суб'єктному). У результаті обґрунтовано суттєві для розв'язання проблеми дослідження ознаки навчальних досягнень: придатність для вимірювання, ранжування й оцінювання; залежність від особистісних якостей суб'єкта навчання; зумовленість мірою сформованості та етапом діяльності, на якому фіксується результат; позитивний і комплексний прояв здобутків; доступність для дослідження на завершальній стадії певного етапу процесу навчання; прогнозованість.

З огляду на те, що дослідження розкриває розвиток контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів у контексті системного впровадження

компетентнісного підходу, результативний компонент навчання розглядається у взаємозв'язку з цілями початкової освіти. На основі обґрунтування рівнів застосування цілей освіти (рівні освітнього стандарту, навчальної програми, проєкту уроку чи системи уроків, практичної реалізації змісту) авторкою вибудовано ієрархію цілей, на основі яких спроектовано навчальні результати різної міри узагальнення; визначено сфери, у яких виявляється цей аспект: у нормотворчій діяльності; в проектуванні навчального змісту; у перспективному плануванні навчальної діяльності учнів; у плануванні навчальної діяльності учнів у межах системи уроків; у розробленні інструментарію оцінювання навчальних досягнень.

Зазначимо, що результативність аналізованого дослідження значною мірою зумовлена його зв'язком із сучасним етапом розвитку початкової освіти на тлі впровадження Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа». Розкриваючи змістовий діапазон навчальних досягнень молодших школярів у контексті нової освітньої парадигми, О. В. Онопрієнко змоделювала підпорядкування конкретних цілей і результатів навчання цілям і результатам вищого порядку; розкрила залежність характеристики і рівня навчальних результатів від цілей навчання та етапу освоєння певної частини соціального досвіду, трансформованого у зміст навчального предмета або освітньої галузі, що засвідчує практичну спрямованість зроблених узагальнень. Безсумнівно, ця розробка може слугувати підставою для створення інструментарію вимірювання освітніх результатів, що дасть можливість з'ясувати ступінь їх сформованості на певному етапі навчання.

Неабиякий інтерес фахівців з початкової освіти викликає матеріал, присвячений науковій рефлексії сутності якості навчальних досліджень. Здійснивши всебічний огляд фахової літератури, О. В. Онопрієнко виявила основні педагогічні характеристики якості початкової освіти, що забезпечують досягнення учнями високих результатів навчання. До їх числа віднесено такі: системність і цілісність змісту освіти та видів діяльності; варіативність змісту освіти; особистісно орієнтований характер освіти; проблемність і діалогічність

змісту освіти; суб'єкт-суб'єктні, діалогічні відносини педагога й учня; активна, творча діяльність учня з саморозвитку, самовизначення і становлення самого себе; рефлексивність; орієнтація суб'єкта на майбутній зміст життя і діяльності; творення людиною образу світу в самому собі з допомогою активного включення себе у світ предметної, соціальної і духовної культури.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження з акцентуацією на визначенні його понятійного апарату дав змогу авторці сформулювати концептуальні домінанти, за якими розгортався науковий пошук у методичній і практичній частинах дослідження.

Виконана дисертанткою складна аналітико-синтетична діяльність уможливила виокремлення рівнів реалізації змісту початкової освіти, що, своєю чергою, визначає сфери розгортання контрольної-оцінювальної діяльності. Це, зокрема, такі рівні: загального теоретичного уявлення; освітньої галузі або навчального предмета; навчального матеріалу; процесу навчання; структури особистості здобувача освіти. Кожен рівень проілюстровано конкретними прикладами з досвіду розроблення і дидактико-методичного супроводу впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти.

Дисертаційна робота Онопрієнко О. В. має незаперечне практичне значення, яке полягає в тому, що його матеріали використовуються у процесі розроблення нормативних документів для початкової школи, навчальних і методичних посібників, у системі післядипломної освіти вчителів. До важливого й актуального доробку віднесемо вперше систематизований реєстр функцій освітніх галузей і належних їм результатів навчання, – це чіткий орієнтир для визначення провідних об'єктів контролю й оцінювання навчальних досягнень. У роботі окреслені ресурси, що забезпечують формування обов'язкових і очікуваних результатів навчання молодших школярів, серед яких чільне місце займає підручник як основний носій систематизованої навчальної інформації.

Поглиблює розуміння досліджуваної проблеми матеріал, пов'язаний із інтерпретацією наявних у вітчизняному досвіді підходів до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів молодшого шкільного віку, прийнятний

для урахування в Новій українській школі, а саме: індивідуальний характер здійснення контролю й оцінювання, диференційований підхід, систематичність процесу, різноманітність форм організації; персональний облік реальних досягнень кожного учня; використання широкого спектру педагогічних і психологічних діагностувальних методик для урахування факторів впливу на успішність учня; охоплення контролем важливих для життя умінь і цінностей, до яких застосовується безбальне оцінювання на основі змістового підходу; контроль процесуального характеру, основною формою якого є поопераційний і рефлексивний контроль за домінування діагностувальної і коригувальної функцій; інтегральне безбальне оцінювання результатів усіх видів діяльності учня, передбачених навчальною програмою. Розкрито дидактичні засади вироблення критеріїв оцінювання навчальних результатів, вперше для вітчизняної практики розроблено показники рівнів сформованості особистісних характеристик здобувачів початкової освіти. Запропоновано сучасне наповнення форм, методів та засобів контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, доцільних для реалізації у Новій українській школі. Беззаперечною практичною значущістю і новаційним характером володіють сформований дисертанткою перелік дидактичних вимог до розроблення інструментарію оцінювання результатів на різних етапах навчання; обґрунтоване й розроблене ресурсне забезпечення для дидактико-методичного супроводу контрольної-оцінювальної діяльності в початковій школі, що охоплює методику конструювання інструментарію формувального і підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів; методику розроблення інструментарію для технології вхідного діагностування навчальності учнів; методику конструювання інструментарію оцінювання для державної підсумкової атестації.

Збагачує дисертаційне дослідження Оксани Володимирівни практично значущий зміст, що детально розкриває сутність функцій контролю й оцінювання у межах системи уроків у взаємовідношенні з логікою розгортання процесу навчання та особливостями змісту й перебігу його етапів. Чимало матеріалів представлено в дисертації таблично (відповідність очікуваних результатів

обов'язковим результатам навчання, об'єкти підсумкового контролю в 1, 2, 3 і 4 класах, загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць початкової школи та ін.), у формі схем і рисунків (ієрархія об'єктів контролю, зразки інструментарію оцінювання та ін.), що робить дисертаційне дослідження інформативнішим, урізноманітнює способи репрезентації результатів наукового пошуку.

Основні наукові здобутки пройшли належну апробацію: вони доповідалися на 47 науково-практичних конференціях різного рівня; висвітлені у 76 працях (із них 1 одноосібна монографія, розділи до 3-х колективних монографій, 1 методичний посібник; 5 підручників і 2 навчально-методичні посібники; 22 навчальні посібники; 17 статей у наукових фахових виданнях України, 5 статей у зарубіжних періодичних виданнях із педагогіки, 6 статей у науково-методичних виданнях); упроваджені в освітній процес закладів загальної середньої освіти, використані під час підготовки і проведення загальнодержавного моніторингу навчальних досягнень учнів 4-х класів.

У цілому високо оцінюючи дисертаційну роботу О. В. Онопрієнко, зокрема засвідчуючи її фундаментальність та системність, зупинимося на деяких дискусійних моментах.

1. У контексті виконання завдання, пов'язаного з теоретичним обґрунтуванням феномену навчальних досягнень молодших школярів як аспекту якості початкової освіти й об'єкта контролю, авторка класифікувала результати на об'єктивні, що здобуваються внаслідок нормативно відповідної навчальної діяльності, і суб'єктивні надбання особистості. Водночас вважаємо дещо сумнівним віднесення результатів, які засвідчують володіння учнем предметними компетентностями, до числа об'єктивних, а тих, що пов'язані з ознаками ключових компетентностей, – до особистісних.

2. Вважаємо, що при розкритті дидактико-методичних підходів до визначення критеріїв і засобів вимірювання навчальних досягнень молодших школярів дисертантка не з однаковою глибиною представила ці питання щодо

власне навчальних й особистісних результатів (у дисертації перевага надається першим із них).

3. Традиційно зміст освіти відображається в таких державних документах: у державних стандартах, навчальних планах, програмах, підручниках, навчальних і методичних посібниках. Однак основним носієм змісту освіти, моделлю цілісного процесу навчання вважається підручник. З огляду на зазначене вважаємо, що в роботі варто було б більше уваги приділити дослідженню потенціалу підручників, зокрема їх методичному апаратові, що націлює на організацію контрольної-оцінювальної діяльності (у дисертації зазначений аспект дослідження представлений відображенням підручників як ресурсу формування обов'язкових і очікуваних результатів навчання).

4. Серед методологічних аспектів, які дають змогу вибудовувати ієрархії цілей і результатів навчання, чільне місце займають відомі таксономії навчальних цілей (Б. С. Блума, В. П. Беспалька та ін.). Однак відзначимо деяке нашарування матеріалу, що подається через призму таких класифікацій, зокрема в підрозділах 1.2, 3.2, 3.3, 4.1.

5. Розкриваючи змістовий діапазон навчальних досягнень молодших школярів у контексті нової освітньої парадигми, у роботі змодельовано підпорядкування конкретних цілей і результатів навчання цілям і результатам вищого порядку. Однак для ілюстрування таких взаємозалежностей авторка обмежилась лише окремими прикладами, хоча, на нашу думку, робота збагатилася б, якби в додатках було вміщено цілісне представлення такої моделі.

Висловлені зауваження і побажання є рекомендаційними і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження. Аналіз дисертації засвідчує, що поставлені завдання у процесі дослідження були виконані. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Опубліковані праці сповна висвітлюють здобуті авторкою результати. Основні положення дисертації достатньою мірою апробовані та впроваджені у практику роботи закладів загальної середньої освіти. Сукупність результатів, здобутих у процесі дослідження, дає можливість стверджувати, що представлений доробок володіє

теоретичною і практичною значущістю, має перспективи для подальшого впровадження.

Таким чином, за актуальністю, змістом, обсягом, обґрунтованістю вихідних положень, ступенем аналізу джерельної бази, науковою новизною, рівнем теоретичного і практичного значення дисертаційна робота «Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів» є завершеним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015), а її авторка – Онопрієнко Оксана Володимирівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент



Я. П. Кодлюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка